Yusuf Akçura

ÜÇ TARZ-I SİYÂSET

Latin Harflerine Aktaran
Mustafa Yeni

Günümüz Türkçesine Uyarlayan
Erol Kılınç

ÖTÜKEN

YUSUF AKÇURA; 2 Aralık 1876'da Moskova'nın doğusundaki Ulyanovsk'ta (eski adıyla Simbir) dünyaya geldi. Kazan'a göç etmiş Kırım Türkleri'nden aristokrat bir ailenin mensubu idi. Babası çuha fabrikası sahibi fabrikatör Hasan Bey, annesi Yunusoğulları'ndan Bibi Kamer Banu Hanım idi. 2 yaşında iken babasını kaybetti ve annesi ile birlikte yedi yaşına gelmeden İstanbul'a göç ettiler. Annesi, İstanbul'da Dağıstanlı Osman Bey ile evlendi. Kuleli Askeri Lisesi'nde öğrenim gördükten sonra 1895 yılında Harbiye Mektebi'ne girdi. Okulun 2. sınıfında iken Türkçülük hareketlerine katılmaktan dolayı 45 gün ceza aldı. Erkân-ı Harbiye sınıfına ayrıldıktan sonra askeri mahkeme tarafından müebbet olarak Fizan'a sürgün edildi ve askerlikten uzaklaştırıldı. Fizan'a sürgün edilen diğer 83 kişi ile beraber 1899'da Trablusgarp'a ulaştı. Onları Fizan'a gönderecek yol parası bulunamadığından Trablusgarp'ta hapsedildiler. İttihat ve Terakki Partisi'nin girişimleri sonucu bir süre sonra şehir içinde serbest dolaşma izni aldı ve kendisine bazı resmi görevler verildi. Aynı yıl, kendisiyle birlikte sürgün edilmiş olan Ahmet Ferit Bey (Tek) ile Fransa'ya kaçtı. Paris'te üç yıl Siyasal Bilgiler Okulu'na devam etti. Türkçülük fikirleri hayatının bu döneminde olgunlaştı. Akçura, Essai sur l'histoire des institutions du Sultanat ottoman (Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihi Üzerine Deneme) adlı tezini vererek okuldan, üçüncülükle mezun oldu.

1903 yılında, İstanbul'a dönmesi yasak olduğu için amcasının yanına Kazan'a gitti ve dört yıl kaldı. Tarih, coğrafya ve Osmanlı Türk Edebiyatı öğretmenliği yaptı. Ahmet Rıza'nın çıkardığı *Şuray-ı Ümmet* ve *Meşveret* gazetelerinde imzasız yazıları yayımlandı. Kazan'da iken yazdığı ve onu Türk siyasî hayatında meşhur eden *Üç Tarzı Siyaset* isimli dizi makalesi 1904 yılında Mısır'da yayımlanan "Türk" adlı gazetede çıktı. Türkçülük akımının manifestosu olarak kabul edilen bu 32 sayfalık makalesinde Akçura, Osmanlı İmparatorluğu'nun tekrar eski gücüne kavuşabilmesi için devletin resmî olarak benimseyebileceği muhtemel üç ana düşünceyi (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük) tetkik etti. Akçura, İstanbul'a geldiği 1908'e kadar Kazan'da siyasî ve kültürel faaliyetlerde bulundu. Türkçülük fikrini yaymak üzere "Kazan Muhbiri" adlı bir gazete çıkardı. Gaspıralı İsmail Bey, Alimerdan Bey, Abdürreşit Kadı İbrahimof gibi Türkçülerle birlikte 1905'te "Rusya Müslümanları İttifakı" adında bir parti kurdu. Kuzey

Türkleri bu parti sayesinde ilk kez Rus meclisi Duma'ya temsilci gönderdi. Akçura, seçimler bitene kadar siyasî propaganda yapmaması için hapiste tutuldu. 1907'de bu meclisin dağıtılması, Rusya'daki kaotik ortamı daha da belirsizleştirmiş ve Türklerin faaliyetleri ciddî anlamda sekteye uğramıştır. Tutuklanmak için arandığı sırada, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve Akçura Rusya'daki işlerini tasfiye edip 1908 Ekim'inde İstanbul'a gelmiştir.

İstanbul'a geldikten sonra Darülfünun'da ve Mülkiye Mektebi'nde tarih dersleri verdi. Bütün ısrarlara rağmen İttihat ve Terakki Partisi'ne girmedi. 25 Aralık 1908'de İstanbul'da, Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Necip Asım, Bursalı Fuat Raif, Feylesof Rıza Teyfik ve Ahmet Ferit (Tek) ile birlikte Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. Bu derneğin kapatılmasından sonra, 18 Ağustos 1911'de *Türk Yurdu Derneği* kuruldu. Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali Bey, Doktor Akil Muhtar Bey ile birlikte Yusuf Akçura da kurucular arasında yer aldı ve derneğin yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisini 17 yıl boyunca idare etti. Ayrıca 1912'de faaliyete başlayan *Türk Ocağı*'nın kuruluşunda da aktif rol aldı.

Yusuf Akçura, Rusya'daki Türklerin haklarını korumak için de siyasî organizasyonlar tertipledi. "Rusya Mahkûmu Müslüman Türk-Tatarların Hukukunu Müdafaa Cemiyeti" adlı örgüt, 1916'da kuruldu. Çeşitli Avrupa ülkelerinde Rusya'daki Türklerin haklarını dile getiren konferanslar verdi. 1918 yılında Rusya'daki Türk esirleri kurtarmak için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) temsilcisi olarak Rusya'ya gitti ve bir yıl kaldı.

1919 yılında yurda döndüğünde arkadaşı Ahmet Ferit (Tek) Bey'in kurduğu siyasî bir parti olan *Milli Türk Fırkası*'na katıldı. Aynı yılın sonunda İngilizler tarafından tutuklandı. 1920'de hapisten çıkınca Ahmet Ferit Bey'in eşi Müfide Ferit'in kız kardeşi Selma Hanım ile evlendi ve Milli Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçti. Hariciye Vekâleti'nde (Dışişleri Bakanlığı) Genel Müdür olarak görev yaptı. 1923 yılında İstanbul mebusu seçilerek meclise girdi. 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi'nde siyasî tarih dersleri vermeye başladı. 1931 yılında *Türk Tarih Kurumu*'nun kuruluşunda görevlendirildi ve ertesi yıl kurumun

başına getirildi. 1. Türk Tarih Kongresi'ni yönetti. 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi'nde Siyasî Tarih profesörü oldu.

Yusuf Akçura, Kars milletvekili iken 11 Mart 1935'te geçirdiği kalp krizi sonucunda İstanbul'da vefat etti; Edirnekapı Şehitliği'ne defnedildi.

Eserleri: *Ulûm ve Tarih* (Kazan 1906), *Üç Haziran Vak'a-yi Müessifesi* (Orenburg 1907), *Osmanlı Saltanatı Müessesatının Tarihine Ait Bir Tecrübe* (İstanbul 1909), *Üç Tarz-ı Siyaset* (İstanbul 1912), *Eski Şûrâ-yı Ümmette Çıkan Makalelerimden* (İstanbul 1913), *Mevkûfiyet Hatıraları* (Kazan 1907, İstanbul 1914), *Rusya'daki Türk-Tatar Müslümanların Şimdiki Vaziyetleri ve Emelleri* (İstanbul 1914), *Şark Meselesine Ait Tarihî Notlar* (İstanbul 1920), *Muasır Avrupa'da Siyasî ve İçtimaî Fikirler ve Fikir Cereyanları* (İstanbul 1923), *Siyaset ve İktisat* (İstanbul 1924), *Tarih-i Siyasî Dersleri I-IV* (İstanbul 1927-1935), *Türk Yılı* (İstanbul 1928), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri* (İstanbul 1940), *Tâ Kendim -Yahut Defter-i A'mâlim-* (İstanbul 1944).

İÇİNDEKİLER

Latin Harflerine Aktarılmış Metin

Üç Tarz-ı Siyâset 15
Cevâbımız 42
Bir Mektûb 53

Günümüz Türkçesine Uyarlanmış Metin

Üç Tarz-ı Siyâset 75
Cevâbımız 100
Bir Mektûp 111

Mısır'da münteşir *Türk* gazetesinin
24-34 numeralı nüshalarına derc idildikden sonra
risâle şeklinde cem' olunmuşdur.
Risâlenin nüshaları kalmamakla tekrâr tab' olundı.[1]

1- "Üç Tarz-ı Siyâset"– Akçura oğlu Yusuf
("*Vakit*" Muhâbiri)

●

2- "Cevâbımız" – Ali Kemâl
("*İkdâm*" Sermuharir-i sâbıkı)

●

3- "Bir Mektûb" – Ahmed Ferid
(Kütahya Meb'ûsu)[2]

Kahire
Matbaa-i İctihâd
1907

[1] Bu cümle İstanbul baskısında bulunmaktadır. (Haz. Notu)

[2] Bu kısım İstanbul baskısında bulunmaktadır. (Haz. Notu)

Latin Harflerine Aktarılmış Metin

ÜÇ TARZ-I SİYÂSET

15 Mart 1904

Memâlik-i Osmâniyye'de garbden istifâza ile iktisâb-ı kuvvet ve terakki ârzûları uyanalı, belli başlı üç meslek-i siyâsî tasavvur ta'kîb (ébaucher) idildi sanıyorum: Birincisi Hükûmet-i Osmâniyye'ye tâbi' milel-i muhtelifeyi temsîl ve tevehhüd ile bir "Millet-i Osmâniyye" vücûda getirmek; ikincisi hakk-ı Hilâfet'in Devlet-i Osmâniyye hükümdârında olmasından istifâde iderek bütün İslâmları hükûmet-i mezkûre idâresinde siyâseten [sayfa 4] birleşdirmek (Frenklerin "Panislamisme" dedikleri), üçüncüsü ırk üzerine müstenid bir "Türk milliyyet-i siyâsiyyesi" (Panturquisme)[1] teşkîl itmek.

Bu mesleklerden iki evvelikisinin bir zamanlar Devlet-i Osmâniyye siyâset-i umûmiyyesine te'sîr-i mühimmi oldı. Sonraki ise ancak ba'zı muharrirlerin yazılarında görüldi.

I

Millet-i Osmâniyye vücûda getirmek ârzûsu pek âlî bir gâye-i hayâlîye, pek yüksek bir ümîde doğru te'âlî itmiyordu: Maksad-ı aslî Osmânlı memleketindeki Müslim ve gayr-ı müslim ahâlîye aynı hukuk ve vezâif-i siyâsiyye

[1] Kahire baskısında "Panturquisme" kelimesi bulunmamaktadır. (Haz. Notu)

bahş ve tahmîl eylemek, böylece aralarında müsâvât-ı kâmile husûle getirmek, efkâr ve edyânca serbestî-i tâmm virmek, işbû müsâvât ve serbestîden istifâde iderek, mezkûr ahâlîyi aralarındaki dîn ve neseb ihtilâfâtına rağmen yekdîğerine mezc ve temsîl ile Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi'ndeki Amerikan milleti gibi vatan-ı müşterekle birleşmiş bir milliyyet-i cedîde, Osmânlı milleti meydâna [sayfa 5] çıkarmak ve bütün bu müşkil ameliyâtın netîcesi olarak da Devlet-i "Aliyye-i Osmâniyye"yi şekl-i zâhire-i asliyyesiyle yanî eski hudûdlarıyla muhâfaza eylemekdi. Ekseriyyet İslâm ve bir kısm-ı mühimmi Türk olan bir devletin beka ve tezâyid-i kuvvetinde, bilcümle Müslimânlar ve Türkler için fâide olmakla berâber bu meslek-i siyâsî onlara toğrudan toğruya taalluk itmiyordu. Bu cihetle hudûd-ı Osmâniyye hâricindeki Müslimânlar ve Türkler bununla o kadar meşgul olamazlardı. Mes'ele[2] bir mesele-i mahalliyye ve dâhiliyye idi.

Millet-i Osmâniyye ihdâsı siyâseti ciddî olarak, Mahmûd-i Sânî zamânında doğdu.[3] Bu pâdişâhın: "Ben tebaamdaki edyân farkını ancak câmi', hâvrâ ve kilîsâlarına girdikleri zamân görmek isterim..." On dokuzuncu asr-ı mîlâdî ibtidâ ve vasatlarında bu siyâsetin Memâlik-i Osmâniyye'de i'tibâr kazanması, kabil-i tatbik zannolunması tabîî idi: O zamanlar Avrupa'da milliyyet efkârı Fransa İhtilâl-i Kebîriyle, [sayfa 6] nesebî ve ırkî olmakdan ziyâde, taleb-i vicdânîye müstenid Fransız kaidesini esâs-ı milliyyet kabûl idiyordu. Sultân Mahmûd ve muakkibleri iyice tefehhüm idemedikleri bu kaideye iğtirâren, ırk ve dînî

---

[2] Kahire baskısında "mesâile" olarak yazılmıştır. (Haz. Notu)

[3] [Yusuf Akçura'nın notu:] Selîm-i Evvel'e kadar bu meslekin ba'zı Osmânlı pâdişâhları tarafından bir tarz-ı tabîîde ta'kîb olunduğu iddiâ idilebilse de, bu ta'kîb Avrupa taklîdiyle olmayub, belki vasat îcâbından ve İslâm'ın henüz kökleşememiş olmasından neş'et eylemekde idi, binâen aleyh bahsimizden hâricdir.

muhtelif tebaa-i devleti serbestî ve müsâvât ile, emniyet ve muhâdenet-i mütekabile ile mezc ve terkîb edüb bir millet-i vâhide hâline sokmak imkânına inanıyorlardı. Avrupa'da milliyyetler teşekkülü târihinde görülen ba'zı misâller de i'timâdlarını artdırıyordu. Fil-hakika Fransız milliyyeti Cermen, Selt, Latin, Grek ve daha ba'zı nesillerin birleşmesinden husûle gelmemiş miydi? Alman milliyyetinde birçok İslav anâsırı yutulmamış mıdır? İsviçre ihtilâf-ı ırk ve dîne rağmen bir millet değil midir? ilh.[4] Müşârünileyhimin bu esnâlarda bir vahdet-i siyâsiyye vücûda getirmeye çalışan Alman ve İtalyanlar'ın harekâtı da yanlış bir nazarla mesleklerinin toğrulığını isbâta hâdim vekayi'den add itmiş olmaları dahî gayr-ı muhtemel değildir.

Millet-i Osmâniyye fikri en ziyâde Âlî ve Fuâd Paşalar zamanında mer'î idi. Fransız kaidesinin ârâ-yı ümmet (Plébiscite) ile milletler teşkil itmenin resûlü Üçüncü Napolyon da bu garblılaşmış paşalara kuvvetü'z-zahr [sayfa 7] oluyordı. Sultân Abdülaziz devrindeki Fransızkârî ıslâhât ve bu ıslâhât timsâli olan Mekteb-i Sultânî, hep bu sistemin "a la mode" oldığı zamânlar semerâtıdır.

Vaktâ ki milliyyet kaidesi, Almanlar tarafından hakayık-ı vekayi'a daha karîb bir sûretde, milliyyetlerin esâsı ırk olmak üzere, tefsîr olundı ve bu tefsîrin galebesi dimek olan 70-71 seferiyle Napolyon ve Fransa İmparatorluğu tekerlendi. İşte o zamandan i'tibâren "millet-i Osmâniyye" meslek-i siyâsiyyesi, yegâne kavî müttekâsını zâyi' etmiş oldı.

Vâkıâ Midhat Paşa, isimleri yukarıda geçen üç[5] meşhûr vezîrin, bir dereceye kadar, muakkibi idiyse de,[6] onlarınkine nisbetle daha karışık ve pek serîü'z-zevâl oldığından

---

[4] İstanbul baskısına bu kelime bulunmamaktadır. (Haz. Notu)

[5] İstanbul baskısında "iki" olarak yazılmıştır. (Haz. Notu)

[6] İstanbul baskısında burada "Midhat'ın siyâsî programı" cümlesi bulunmaktadır. (Haz. Notu)

ve eser-i Midhat'ı ta'kîb-i da'vâ eden şimdiki Genç Osmânlılar'ın programları ise hayli mübhem bulundığından, Osmânlı milleti teşkîli hayâlinin Fransa İmparatorluğuyla beraber ve onun gibi tekrar dirilmemek üzere, oldığına hükmolunsa, hatâ idilmemiş olur zannındayım.

*
* *

"Milliyyet-i Osmâniyye" siyâsetinin adem-i muvaffakıyyet üzerine **[sahife 8]** İslâmiyyet politikası meydan aldı.[7] Avrupalıların Panislâmizm didikleri bu fikr son zamanlarda Genç Osmânlılık'dan, yanî Osmanlı milleti teşkîli siyâsetine kısmen iştirâk iden fırkadan toğdı. Evvelleri en ziyâde "vatan" ve "Osmânlılık!" –ya'nî vatanda meskûn bilcümle halkdan mürekkeb bir Osmânlılık– nidâlarıyla işe başlayan Genç Osmanlı şuarâ ve siyâsiyyûnundan birçoğunun nokta-i tevakkufları "İslâmiyyet" oldı. Avrupa içinde bulunmak, efkâr-ı garbiyyeyi yakından görmek onların bu tenâsühuna en kavî sebebler idi. Mumâileyhim Şark'da bulundukları zaman, başlarını on sekizinci asır felsefe-i siyâsiyye ve ictimâiyyesiyle pek çok toldırmışlar, –içlerinden birisi (Russo)[8] mütercimi idi– ve fakat ensâb ve edyânın derece-i ehemmiyyetini tamâmen idrâk eyleyememişler ve bâhusûs yeni bir milliyyet teşkîli için, zamânın pek geçdiğini, Devlet-i Osmâniyye'nin zîr-i hâkimiyyetinde bulunan anâsır-ı **[sahife 9]** muhtelifenin menfaatleri değilse bile, ârzûları böyle bir ittihâd ve imtizâcda olmadı-

---

[7] [Yusuf Akçura'nın notu:] Bu siyâset bir kaç asr-ı evvel de Osmânlı hükûmeti tarafından ta'kîb olunmuşdı: Yıldırım Bâyezîd Fâtih Mehmed ve Sokullu Mehmed bu fikre hidmet itmişlerdir. Selim-i Evvel'in ise hemân her hareketinde tevhîd-i âlem-i İslâmiyyet ârzûsu zâhirdir. Lâkin o zamânlar bu makalenin zemîninden hâricdir.

[8] Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). (Haz. Notu)

ğını ve binâen aleyh Fransız kaide-i milliyyesinin Şark'da tatbîki imkânsızlığını tamâmen anlayamamışlardı. Diyâr-ı ecnebiyye de iken, ekserisi memleketlerini uzakdan daha kavrayışlı bir nazarla görmeğe, dîn ve ırkın Şark için gitdikce mütezâyid ehemmiyyet-i siyâsiyyesini ve bu cihetle millet-i Osmâniyye ihdâsı ârzûsunun beyhûdeliğini tefehhüm eylemeğe muvaffak oldılar.

Artık var kuvveti bâzûya verüb İslâm anâsırını –evvelâ Memâlik-i Osmâniyye'dekileri, sonra bütün yerküredekileri[9]– ihtilâf-ı ensâba bakmayarak dîndeki iştirâkden istifâde ile tamâmen birleşdirmeye, her Müslimin en küçük yaşında ezberlediği "Dîn ve millet birdir." kaidesine iktifâa, bütün Müslimânları son zamânın millet kelimesine verdiği ma'nâ ile bir "millet-i vâhide" hâline koymaya çalışmak lüzûmuna kani' oldılar. Bu bir cihetden Memâlik-i Osmâniyye sâkinâtı arasında tahallül ve teferruku da'vet idecekdi. Müslim tebaa-i Osmâniyye ile gayr-ı müslimler artık ayrılacakdı. Lâkin diğer cihetden büyük imtizâc ve ittihâda sebeb [sahife 10] olacakdı: Bütün Müslimânlar birleşecekdi. Bu meslek, meslek-i sâbıka nazaran daha vâsi' yeni bir ta'bîr ile âlem-şümûl (Mondiale) idi. İbtidâ sırf nazarî olub yalnız matbûât sahîfelerinde görülmekde olan bu fikir git gide tatbîk olunmak da istenildi: Abdülaziz'in son devirlerinde "Panislâmizm" sözü mükâlemât-ı diplomatikıyyede işidilir oldı? Ba'zı Asya hükümdârân-ı İslâmiyyesiyle münâsebet istihsâline uğraşıldı. Midhat Paşa'nın sukutundan yani millet-i Osmâniyye ihdâsı fikrinin hükûmetce büsbütün terk olunmasından sonra Sultan Abdülhamid-i Sânî[10] Hazretleri de bu siyâseti tatbîke çalışdı. Bu Pâdişâh Genç Osmânlılar'ın bî-amân hilâfgîrî olmakla beraber bir derece kadar onların şâkird-i siyâsetidir:

---

[9] Kahire baskısında "kürreleri" şeklinde yazılmıştır. (Haz. Notu)

[10] İstanbul baskısında "Sultân Abdülhamid-i Sânî" şeklinde yazılmıştır. (Haz. Notu)

Müsâvât-ı hukuk ve serbestî-i tâmm te'mîn olunsa bile gayr-ı müslim tebaanın Osmânlı hey'et-i siyâsiyyesinde bulunmayacaklarını tefehhüm itdikden sonra; Genç Osmânlılar tebaa-i mezkûreye ve onların hâmîsi olan Hıristiyân Avrupa'ya izhâr-ı adâvete başlamışlardı. Zât-ı Şâhâne'nin siyâset-i hâzırası,[11] şu tahavvülden sonra iki Genç Osmânlı efkârıyla pek büyük bir müşâbehet gösterir...

[Sahife 11] Hükümdâr-ı hâzır Sultân, Pâdişâh, elkabı yerine halîfe sıfat-ı dîniyyesini ikameye çalışdı. Siyâset-i umûmiyyesinde dîn, dîn-i İslâm mühim bir mevki' tutdı. Mekâtib-i nizâmiyyenin tedrîsâtında mevâdd-ı dîniyyeye muhassas zamân artdırıldı? Tedrîsâtın esâsı dînîleşdirilmek istendi. Mütedeyyinlik, müttakîlik –velev zâhirî ve riyâkârâne olsun -teveccüh-i hilâfet-penâhîyi celbe en kavî vesîleler hâline geçdi Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu, hocalar, imâmlar, seyyidler, şeyhler, şerîfler ile doldı. Bazı mülkî me'mûriyetlere sarıklılar ta'yîn edilir oldı. Dînde salâbet, belki de makam-ı hilâfete –makam-ı hilâfetden ziyâde o makamın elyevm câlisi bulunan zâta –şiddet-i merbûtiyyet ve ubûdiyyet, gayr-ı müslim akvâma karşı nefret telkîn itmek üzere halk arasına vâizler gönderildi. Her tarafda tekkeler, zâviyeler, câmi'ler binâ ve ta'mîrine çalışıldı, hâcılar ehemmiyyet kazandı. Mevsim-i Hacc'da Dârü'l-hilâfete uğrayan hüccâc, İmâmü'l-Müslimîn'in envâ-i eltâf ve inâyâtına mazhar edilerek, gerek kendilerinin ve gerekse memleketlerindeki diğer Müslimânların makam-ı hilâfete celb ü rabt-ı kulûblerine çalışıldı. Yakin zamanlarda, Müslimân ahâlisi kesretli olan Afrika içlerine ve Çin diyârına îlcîler gönderildi. **[sahife 12]** Bu siyâsetin en sağlam vâsıta-i icrâsı olmak üzere de Hamîdiye Hicâz Demiryolu inşâsına başlanıldı.

[11] [Yusuf Akçura'nın İstanbul baskısı için düştüğü not:] Makalenin yedi sene evvel yazıldığı unudulmasın...

Lâkin işbu meslek-i siyâsî ile Devlet-i Osmâniyye, Tanzîmât devrinde terk itmek istediği devlet-i dîniyye (Etat-théocratique) şeklini tekrar alıyordu: Artık serbestîyi, serbestî-i vicdân ve efkârı, serbestî-i siyâsîyi, kezâ müsâvâtı, müsâvât-ı edyân ve ırkı, müsâvât-ı siyâsiyyeyi, müsâvât-ı medeniyyeyi terk itmeye, mecbûr kalıyordı. Binâen aleyh Avrupakârî hükûmet-i meşrûtaya vedâ' etmek, tebaa-i devlet arasında ihtilâf-ı cins ve dîn vaz'iyyet-i ictimâiyyeden neş'et eyleyerek, öteden berî mevcûd olan münâferet ve zıddiyyetin artmasına ve bunun netîcesi olmak üzere de, kıyâm ve isyânların çoğalmasına ve Avrupa'da Türklüğe adâvetin şiddetlenmesine katlanmak iktizâ idiyordu.[12] Fil-hakika öyle de oldı.

Irk üzerine müstenid bir Türk milliyyet-i siyâsiyyesi husûle getirmek fikri pek yenidir. Gerek şimdiye kadar Osmânlı **[sahife 13]** Devleti'nde, gerekse gelüb geçen diğer Türk devletlerinin hiç birisinde bu fikrin mevcûd olduğunu zannitmiyorum.. Cengiz ve Mongolların tarafgîr müverrihi Leon Kahun, o büyük Türk hânının bütün Türkleri birleşdirmek maksad-ı âlîsiyle Asya'yı başdan başa feth itdiğini yazıyorsa da bu müddeâsının târîhce tamâmî-i mevsûkiyyeti hakkında bir şey diyemem.

Tanzîmât ve Genç Osmânlılık hareketlerinde de, "Türkleri birleşdirmek"[13] fikrinin varlığına dâir hiç bir nişâneye rast gelmedim. Bilmem merhûm Vefîk Paşa *Lehce*'siyle[14], sâf Türkce yazmak ârzûsuyla bu yüksek hayâl arkasında birâz olsun dolaşmış mıdır? Şu muhakkak ki, son zamanlarda İstanbul'da Türk milliyyeti ârzû eden bir mahfil,

[12] [Yusuf Akçura'nın notu:] Maksadım yanlış anlaşılmasın: Anâsır-ı muhtelife arasındaki adâvetin ve Avrupa ile Devlet-i Osmâniyye beynindeki münâzaâtın esbâb-ı muhtelifesi vardır, yukarıda söylenen sebeb, esbâb-ı muhtelife-i mezkûreden yalnız birini teşkîl ider.

[13] Kahire baskısında "Tevhîd-i Etrâk" şeklinde yazılmıştır. (Haz. Notu)

[14] Ahmet Vefik Paşa'nın *Lehce-i Osmanî* adlı eserini kastediyor. (Haz. Notu)

siyâsî olmakdan ziyâde ilmî bir mahfil teşekkül itti. Bu mahfilin teşekkülünde, Osmânlılarla Almanların münâsebeti artmasının Alman lisânına ve bâhusûs Almanların ulûm-ı târîhiyye ve lisâniyye hakkındaki tedkikatına, Türk gençlerinin âgâh olmasının hayli te'sîri olmuşdur sanıyorum. Çünki bu genç mahfilde Fransız muakkiblerinde olduğu gibi, ba'zı hafîf ve déclamatoire edebiyyât ve siyâsiyyatdan ziyâde, ketûmâne, sabûrâne, müdekkikâne elde idilmiş bir ilm-i metîn mevcuddur. Şemseddin Sami, Necib Âsım, Veled Çelebi, [sahife 14] ve Hasan Tahsin, *Türkce Şiirler* müellifi[15] bu mahfilin göze görünen azâsı olub *İkdâm* bir dereceye kadar mürevvic-i efkârlarıdır. Hükûmet-i hâzıranın bu mesleke iyi bakmamasından olacak ki hareketleri pek batî oluyor.[16]

Memâlik-i Osmâniyye'nin İstanbul'dan başka yerlerinde fikr-i mebhûsun tarafdârları olub olmadığını bilmiyorum. Lakin Türklük siyâseti de, tıbkı İslâm siyâseti gibi umûmîdir. Hudûd-ı Osmâniyye ile mahdûd değildir: Binâen aleyh kürrenin Türkler ile meskûn diğer nukatına da göz atmak iktizâ ider.

En çok Türklerle meskûn Rusya'da, Türklerin birleşmesi fikrinin pek mübhem bir sûretde vücûduna câhibim. Henüz toğmuş *İdil Edebiyyâtı* Müslimân olmakdan ziyâde Türk'dür. Tazyîkat-ı hâriciyye olmasa bu fikrin suhûletle neşv ü nemâsına Memâlik-i Osmâniyye'den fazla müsâid vasat[17], Türklerin en kesretli bulundukları Türkistan ile Yayık ve İdil havzaları olurdı.

---

[15] Kahire baskısında "*Türkce Şiirler* müellif-i muhteremi" Necip Asım'dan önce yazılmıştır. *Türkçe Şiirler*, M. Emin [Yurdakul] Bey'in 1899'da İstanbul'da neşretmeğe başladığı derginin adı olduğu gibi, daha sonra yayınlanan şiir kitabının da adı olmuştur. (Haz. Notu)

[16] [Yusuf Akçura'nın notu:] Yanılmıyorsam *Türk Târîhi*'nin ikinci cildinin neşr olunması içün Necib Âsım'a hükûmet müsâade itmedi.

[17] Kahire baskısında "muhît" şeklinde yazılmıştır. (Haz. Notu)